Голові разової спеціальної вченої ради
з розгляду та захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії, доктору юридичного наук, професору, професору кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Заярному Олегу Анатолійовичу

ВІДГУК

офіційного опонента
кандидата юридичних наук,
ученого секретаря Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України
Улітіної Ольги Володимирівни
на дисертацію
Акулова Юліана Вікторовича
за темою
«Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Обмеження майнових авторських прав на твори виступає механізмом дотримання балансу між інтересами авторів, інших суб'єктів авторського права та потребами суспільства. Необхідність закріплення винятків з авторського права та передбачення обмежень майнових прав автора, завдяки якими

з’являється можливість отримати право вільно використовувати твір, в першу чергу зумовлена суспільними інтересами.

Стрімкий технологічний розвиток призвів до широкого використання інформації як основи існування сучасної людини та суспільства в цілому. Однак поширення інформації в цьому аспекті значною мірою залежить прав інтелектуальної власності власників такої інформації. Розбудова інформаційного суспільства в цьому контексті значною мірою базується на забезпеченні балансу можливостей суб’єктів авторського права та споживачів об’єктів авторського права.

Новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX приділяє окрему увагу питанням обмеження майнових прав авторів, його положення внесли значні зміни у регулювання цих обмежень. В цілому законодавчі зміни, які стосуються випадків вільного використання творів, спрямовані на удосконалення національного законодавства та узгодження його з нормами Європейського Союзу, а також направлені на актуалізацію законодавчих норм та їх осучаснення. З огляду на проведене реформування законодавства у сфері авторського права в Україні, зокрема в частині правового регулювання обмежень майнових прав автора, виникає необхідність дослідження та аналізу нових норм, чим і зумовлена актуальність проведеного Ю.В. Акуловим дисертаційного дослідження.

Дисертацію присвячено дослідженню правових засад обмеження майнових авторських прав на твори, у роботі висвітлено практичні аспекти захисту прав та інтересів творців та користувачів об’єктів авторського права, розкрито правову природу та сутність обмеження майнових авторських прав, здійснено правовий аналіз засад обмеження авторських прав за законодавством України та інших країн, висвітлено вплив становлення інформаційного суспільства та поширення використання творів в мережі

Інтернет на правове регулювання обмеження майнових прав та вільне використання творів.

Правова природа та регулювання обмежень майнових прав автора вже виступали предметами досліджень науковців у галузі права, зокрема, Л. Майданик, В. Троцької, А. Штефан, Н. Блажівської, Л. Комзюка та інших. Водночас оновлене законодавство України та відсутність комплексного підходу свідчать про необхідність додаткового дослідження проблематики обмежень майнових авторських прав на твори.

Дисертаційне дослідження Ю.В. Акулова є складовою державних бюджетних науково-дослідних робіт кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка за темами: «Розробка системного вчення про основні права людини з метою втілення в Україні європейських правових цінностей у контексті розбудови громадянського суспільства» (№ 19БФ 042-01, 2019–2021 рр.), «Правова модель соціально-екологічної безпекової доктрини України» (№ 2020.01/0266, 2020–2021 рр.), «Правове забезпечення соціальної безпеки в євроінтеграційних умовах» (№ 20БФ 042-01, 2020–2022 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації. Представлене дисертаційне дослідження Ю.В. Акулова виконано на достатньо високому науково-теоретичному рівні та характеризується необхідним рівнем обґрунтованості наукових положень та висновків, що підкреслює їх достовірність, кожен пункт наукової новизни в дослідженні доведений з належним рівнем аргументації та висвітлений у наукових працях здобувача. Належний рівень обґрунтованості забезпечено завдяки використанню широкого спектру методів наукового пізнання, проведенню детального аналізу норм законодавства України та зарубіжних країн, здійсненню узагальнення теоретичних та практичних підходів до

правового регулювання обмеження майнових прав автора в науковій доктрині України та інших країн.

Об'єкт та предмет дослідження обраної теми повною мірою відповідає проблематиці дисертаційних досліджень зі спеціальності 081 Право та вимогам, які ставляться МОН України до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Зміст дисертаційного дослідження відповідає обраній темі дослідження.

Визначені об'єкт та предмет дослідження дозволяють досягти мети дослідження, що полягає у визначенні правових засад та практичних аспектів обмеження виключних майнових прав на твори на підставі аналізу чинного законодавства України, зарубіжних країн та практики його застосування.

Методологічна основа дослідження Ю.В. Акулова є ґрунтовною, що обумовлено застосовуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, серед яких: діалектичний метод, історичний метод, порівняльно-правовий метод, формально-логічний метод, догматичний метод та метод логічного аналізу.

Дослідження ґрунтується на працях українських та зарубіжних вчених, на правовому аналізі нормативно-правових актів України та зарубіжних країн, судовій практиці в Україні та інших країнах, ретельному аналізі правозастосовної практики.

Дисертація Ю.В. Акулова за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Дисертаційна робота характеризується логічністю викладення матеріалу та належною послідовністю його структурних частин.

Структура дисертації відповідає поставленим завданням та визначеним об'єкту та предмету дослідження, текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання виконані автором повною мірою. Структура дисертації складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Всі розділи та підрозділи

за своїм змістом є взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, об'єднані єдиною концепцією, логічно розкривають основні положення дисертаційного дослідження й засвідчують, що автору вдалося виконати поставлені завдання й досягти мети наукового дослідження.

У розділі 1 *«Загальна характеристика обмежень майнових авторських прав на твори»* автор дослідження розкриває сутність обмеження майнових авторських прав, висвітлює розвиток правового регулювання відносин у сфері обмежень майнових авторських прав, аналізує поняття та види обмежень майнових прав та виділяє дві категорії обмежень прав у сфері авторського права.

У розділі 2 *«Правове регулювання відносин у сфері обмежень майнових авторських прав на твори»* проаналізовано правові засади обмеження авторських прав за законодавством України та зарубіжних країн, розкрито вплив розвитку інформаційного суспільства та використання творів в мережі Інтернет на обмеження майнових прав та вільне використання творів.

У розділі 3 *«Захист прав та охоронюваних законом інтересів учасників відносин у сфері обмеження майнових авторських прав на твори»* висвітлено особливості порушення майнових та немайнових прав у сфері обмеження майнових авторських прав, розкрито практичні аспекти захисту прав творців та їх правонаступників у сфері обмеження майнових авторських прав.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є науковою працею, у якій комплексно досліджено правову природу обмежень майнових прав автора, висвітлено особливості правового регулювання вільного використання творів, а також розглянуто правові механізми охорони і захисту прав та інтересів учасників відносин у сфері обмеження майнових авторських прав, запропоновано напрями подальшого удосконалення цих механізмів.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Ю.В. Акулова дозволяє стверджувати, що в роботі на підставі проведеного ґрунтовного критичного наукового дослідження висунуто і обґрунтовано низку положень, висновків та ідей, сукупність та рівень розробки яких дозволяє кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження.

Висновки і положення, що виносяться на захист, є особистим здобутком дисертанта та характеризуються необхідним рівнем наукової новизни для дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії.

Варто відзначити підхід до визначення обмеження прав у сфері інтелектуальної власності в об'єктивному сенсі, який пропонує дисертант. Так пропонується визначити «обмеження прав у сфері інтелектуальної власності як інститут права інтелектуальної власності, норми якого регулюють відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням результатів творчої діяльності та визначають випадки звуження прав творців (їх правонаступників), обумовлені необхідністю дотримання прав та інтересів третіх осіб у доступності до результатів творчої діяльності, досягнення певного соціального результату та недопущення порушення норм суспільної моралі, безпеки держави та дотримання вимог окремих законодавчих актів, які встановлюють прямі заборони на поширення певних видів інформації, в тому числі вираженої в творах» (с. 19-20, 194).

Опоненту імпонує підхід, який обрав автор при визначення сутності обмеження майнових авторських прав на твори, виходячи з вузького та широкого тлумачення. Дисертант визначає обмеження майнових прав в «широкому аспекті, як передбачені законодавством умови та способи використання творів без згоди автора або умови звуження майнових прав щодо можливості розпорядження ними та використання твору творцем (його правонаступниками), визначені укладеним договором». Тобто дисертант у широкому аспекті пропонує враховувати не лише законодавчі вимоги, але й

ті, які виникають у договірних відносинах. «У вузькому значенні – це передбачені законодавством умови та способи використання творів, без отримання згоди автора та виплати авторської винагороди з неухильним дотриманням майнових та немайнових прав автора» (с. 20, 195). Крім того, в цьому аспекті слід відмітити позицію дисертанта, з якою варто погодитися, щодо того, що «категорія «вільне використання творів» в широкому аспекті охоплює випадки використання творів у сфері обмеження майнових прав та використання творів, які перейшли у суспільне надбання» (с. 22).

Теоретичний та практичний інтерес становить висновок автора щодо законодавчих норм у сфері обмеження прав автора. Дисертант слушно відмічає, що «Закон України «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX закріпив нові засади обмеження авторських прав, які передбачають обмеження як майнових, так і немайнових прав (в частині використання творів без зазначення імені автора)» (с. 20, 66 та 195).

З точки зору підвищення рівня законодавчої техніки та ефективності застосування законодавства цілком слушним видаються позиції автора щодо внесення змін у Закон України «Про авторське право і суміжні права» (п. 6 висновків, с. 196-197). Зокрема у п. 2 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» пропонується виключити словосполучення «*навчального закладу, або працівникам наукової установи»,* та викласти цю норму в такій редакції: «використання творів здійснюється педагогічними, *науково-педагогічними, науковими працівниками* суб'єктів освітньої або наукової діяльності у місцях, де цими суб'єктами здійснюється освітня або наукова діяльність, або через захищене електронне (цифрове) середовище, до якого забезпечується доступ виключно здобувачам освіти та педагогічним, науково-педагогічним працівникам». А в ч. 4 ст. 24 Закону України «Про авторське право і суміжні права» пропонується передбачити, що: «Допускається без дозволу суб'єкта авторського права та безоплатно

інтерактивне надання доступу до твору в електронній (цифровій) формі *в тому числі* за допомогою терміналів у приміщенні бібліотек, музеїв…».

Логічним та послідовним є висновок дисертанта про те, що «обмеження авторських прав в інформаційному суспільстві – це сукупність законодавчо визначених правил та умов, які передбачають вільне використання творів в мережі Інтернет та з використанням технологічних пристроїв, які дозволяють створювати, поширювати твори в цифровій, електронній формі, що обумовлені зміною форми вираження творів (появою цифрової форми створення або вираження існуючих творів), а також зміною способів та можливостей використання результатів творчої діяльності» (с. 122, 198).

Науковий інтерес викликають і напрацювання автора щодо розмежування обмеження авторських прав по відношенню до використання частини твору без змін та для створення іншого твору. В цьому контексті дисертант слушно зазначає, що в «останньому випадку важливого значення набуває встановлення критерію «трансформації», чи «перетворення» твору, який дозволяє визначити наскільки новий твір відрізняється від оригіналу і впливає на його обід, комерціалізацію тощо» (с. 138, 197).

Аргументованою є також позиція автора щодо сутності порушень у сфері обмеження майнових авторських прав, яка визначає, що «при визначенні порушення авторських прав більш доцільним є визначати не використання творів без отримання згоди правовласника, а перевищення меж дозволеного використання» (с. 140, 162).

У роботі багато й інших слушних висновків та пропозицій, які заслуговують на позитивну оцінку та підтримку.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження. Висновки та пропозиції дисертаційної роботи можуть бути використані у науково-дослідній діяльності, виступаючи як основа для подальших наукових досліджень і вирішення теоретико-правових питань у сфері правового регулювання обмежень майнових авторських прав;

у нормотворчій діяльності, як підґрунтя для удосконалення чинного цивільного законодавства України; у правозастосовній діяльності, шляхом їх застосування судами, адвокатами та іншими особами у відповідних категоріях справ. Результати дослідження доцільно використовувати в освітньому процесі при викладання дисциплін «Цивільне право України», «Інтелектуальна власність», «Авторське право» та інших дисциплін за профілем робота, а також при підготовці відповідних методичних і навчальних посібників, а також підручників для студентів вищих юридичних навчальних закладів.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Ю.В. Акулова, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю відображено у восьми наукових публікаціях, з яких чотири наукові статті опубліковано в наукових фахових виданнях категорії «Б», включених до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Міністерством освіти і науки України, одна наукова стаття – у періодичному науковому виданні іноземної держави, та трьох тезах виступів на наукових та науково-практичних конференціях, що підтверджує достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні Ю.В. Акулова відображено поважне ставлення до наукових пропозицій, поглядів інших вчених-правників, що свідчить про наступність юридичної наукової думки. Список використаних джерел становить 264 найменування. У рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Зазначене підкреслює дотримання дисертантом вимоги академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність і високий науковий рівень проведеного

дослідження, його обґрунтованість і достовірність, наукову новизну, теоретичну та практичну значимість його результатів для вирішення низки правових проблем у цивільному праві та праві інтелектуальної власності, звернемо увагу на дискусійні моменти і висловимо зауваження щодо окремих положень роботи:

1. Дискусійним та не повною мірою обґрунтованим є твердження автора, що «правоволодільці оскаржують випадки вільного використання творів користувачами у випадках, коли факт порушення є непідтвердженим та недоведеним» (с. 6, 161), оскільки таке формулювання певною мірою ототожнює випадки вільного використання творів та порушення прав автора. Однак вільне використання творів жодним чином не можна віднести до порушень авторських прав, хоча й межа між правомірними діями та порушенням в цьому випадку є досить тонкою та часто для визначення потребує спеціальних знань, особливо під час судового розгляду справ про порушення авторських прав.

2. Не цілком однозначною та зрозумілою є позиція дисертанта щодо обмеження немайнових прав автора, оскільки в роботі поряд з тезами, які визнають новели законодавства у сфері авторського права, які стосуються обмежень авторських прав, такими, що обмежують немайнові права (с. 20, 66 та 195), а з іншого боку автор вказує, «що обмеження авторських прав у першу чергу стосуються майнових прав автора та не передбачають обмеження немайнових прав, тоді як зловживання немайновим правом на збереження цілісності твору може впливати на вільне використання творів, що обумовлює доцільність визначення можливості обмеження певних немайнових прав, як передбачено в практиці зарубіжних країн» (с. 22).

3. Суперечливою та недостатньо обґрунтованою видається позиція автора щодо співвідношення понять «твір» та «об’єкт авторського права», так дисертант зазначає, що ««об’єкт авторського права» включає в себе не тільки твори, а також і інші, відмінні від «твору» поняття, як-то: бази даних,

пантоміми, комп'ютерні програми (слід зауважити, що режим охорони зазначених об'єктів не є тотожним)» (с. 47-48). Такий висновок суперечить існуючим доктринальним підходам в авторському праві, які базуються на тому, що «твір» є більш широким поняттям, тоді як «об'єкт авторського права» є вужчим та стосується тих творів, яким надається правова охорона відповідно до чинного законодавства. Так Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає твір як «оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі», яке розповсюджується зокрема на такі поняття як бази даних, пантоміми, комп'ютерні програми тощо. Варто зазначити, що дисертант слушно зауважує, що «не будь-який твір може вважатись і буде віднесений до об'єктів авторського права (наприклад, фольклор не відноситься до об'єктів авторського права)» (с. 48) Це твердження опонент цілком підтримує, однак воно суперечить попередньому висновку автора дисертаційної роботи.

4. Потребує додаткової конкретизації позиція автора щодо оригінальності як ознаки твору (с. 50-51). Підходи дисертанта до визначення оригінальності вбачаються дещо застарілими та певною мірою не співвідносяться з законодавчими новелами, оскільки Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає оригінальність як «ознаку (критерій), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору».

5. У роботі на с. 144 автор перелічує немайнові права автора відповідно до законодавства – «право авторства та право на ім'я, що передбачає право автора вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо; забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор

твору бажає залишитись анонімом; вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання; право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора».

Однак це перелік немайнових прав автора відповідно до попереднього Закону України «Про авторське право і суміжні права», який втратив чинність. Відповідно до актуального Закону України «Про авторське право і суміжні права» до немайнових прав автора відносяться «право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору, якщо це практично можливо; право забороняти під час будь-якого використання твору згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишитися анонімом; право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору; право вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора; право надати назву твору або залишити його без назви; право присвятити твір особі (особам), події або даті».

Разом із тим, висловлені зауваження стосуються переважно питань, які є предметом наукової дискусії та спрямовані на уточнення позицій автора і подальші дослідження. Вони не торкаються концептуальних положень дисертації, а тому не впливають на її загальну високу позитивну оцінку.

Результати дисертації мають як теоретичне, так і практичне значення, розвивають доктрину цивільного права та права інтелектуальної власності, можуть бути використані у подальших теоретичних дослідженнях і правозастосовній практиці у сфері авторського права.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Акулова Юліана Вікторовича за темою «Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики», є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, які в своїй сукупності вирішують низку теоретичних та практичних завдань у сфері правового регулювання обмежень майнових авторських прав.

Дисертаційна робота Акулова Юліана Вікторовича за темою «Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики», за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Акулов Юліан Вікторович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081«Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук,
учений секретар
Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України Ольга УЛІТІНА